

Порука у римському праві

Стаття присвячена періоду виникнення інституту поруки та розгляду різних її видів (форм). На засадах Римського права та наукових досліджень поруки проаналізовані відносини, які виникають за правовідносинами поруки. Зроблений висновок про співвідношення видів поруки в Римському праві з видами поруки в законодавстві України.

Ключові слова: Римське право, порука, угоди, договір поруки, позика, позичальник, боржник, поручитель.

О.В. Ляшенко
докторант МАУП
соискатель PhD д.ф.права, адвокат

Порука в римском праве

Статья посвящена периоду возникновения института поручительства и рассмотрению его различных видов (форм). На базе Римского права и научных исследований поручительства проанализированы отношения, возникающие за правоотношениями поручительства. Сделан вывод о соотношении видов поручительства в Римском праве с видами поручительства в законодательстве Украины.

Ключевые слова: Римское право, поручительство, соглашения, договор поручительства, заем, заемщик, должник, поручитель.

O.V. Liashenko
doctoral MAUP,
applicant PhD d.f.law, lawyer

Sureties in roman law

The article is devoted to period when the institute of bail and consideration of it's different types (forms). On the basis of Roman law and the scientific studies the relationship on the basis of bail were analyzed. The conclusion of correlation of bail in Roman law with views on bail in the legislation of Ukraine was drawn.

Keywords: Roman law, bail/guarantee, agreement, contract of guarantee, loan, borrower, debtor or guarantor.

Постановка проблеми

У період активного становлення правової держави і пошуку механізмів належного забезпечення прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави дедалі актуальнішою стає проблема вдосконалення механізму їх цивільно-правового захисту. Однак багато питань цивільного законодавства ще не розв'язані, тому розробка теоретичних засад основних цивільно-правових інститутів, безперечно, є актуальним напрямом наукового пошуку [32, 11].

Джерела

Римські юристи першими створили сувору спеціальну термінологію, ту саму, якою і сьогодні користується весь цивілізований світ, розробили юридичні категорії і поняття, заснували і розвинули метод юридичного міркування, довели до дивовижної точності вираження таких понять. Нарешті, римські юристи надихалися в своїй роботі тими древніми ідеалами правосуддя і справедливості, які виявилися незмінними, оскільки відповідають вічним сподіванням людського духу [26, 6].

Варвари, які зруйнували Римську Імперію, самі підкорилися її законам, уся Європа їм була підвладна, хоча панування Риму давно вже скінчилося, для нових укладень Римське право слугувало або джерелом, або посібником [30, 1].

Для того, щоб ґрунтовно провести аналіз видів поруки, їх виникнення, власне поняття «порука», слід ознайомитися з витоками права – Римським правом, адже Римське право це основа для науки, теорії цивільного права [19, 7; 25, 29].

Постановка завдання

Метою статті є дослідження поруки в Римському праві, її різновидів та співставлення їх із сучасними видами поруки в цивільному праві України.

Науково-теоретичною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також енциклопедично-довідкова література.

Дослідники римського права

Розгляд порушеного питання здійснимо на підставі наукових праць, зокрема таких відомих дослідників Римського приватного права, як Перетерського І.С., Покровського І.А., Підопригори А.А., Боголепова Н.П., Муромцева С.А., Хвостова В.М., Дербурга Г., Барона Ю., Ієринга Р., Зоме Р., Нолькена А. та інших [22, 5].

Результати дослідження

Як відомо, одним із способів забезпечення виконання обов'язків є порука, що була відома та веде свій початок з часів Римського права.

Порука була важливим чинником у зобов'язальних відносинах; внаслідок чого ми і бачимо, що вона в Римі постійно змінює свою форму, знаходить застосування в приватних і суспільних відносинах і займає важливе місце в цивільному процесі (*praetoriae satisfactiones*), одним словом – застосовується при здійсненні різного роду юридичних дій. Римське законодавство, оцінюючи всю важливість поруки, видавало різні статuti для визначення її сутності та правил її застосування [11].

Поняття поруки

А. Нолькен вказує, що порука є способом забезпечення усіх взагалі договорів, вона є договірним зобов'язанням, в силу якого одна особа, що називається поручителем, забезпечує іншій особі виконання обов'язку його боржника, перебираючи на себе, хоча й спільну з останнім, але лише додаткову відповідальність за означеним зобов'язанням [28, 19, 16].

У Римі порука була поширеним способом забезпечення виконання зобов'язання, що обумовлювалося соціально-економічними умовами римського суспільства. Як правило, порука застосовувалася в разі, якщо основний боржник був нездатний забезпечити виконання зобов'язання власним майном, зокрема його заставою. Поручителем могла бути особа, яка здатна розпоряджатися належним їй майном і, як правило, дуже заможна. Порука була поширеною у відносинах патронату, коли за виконання зобов'язання вільновідпущени-

ком (клієнтом) поручався його колишній господар (патрон) [15, 135].

Отже порука, по-перше, виступала в якості забезпечення виконання зобов'язань, а по-друге, – і договорів. Тому порука була поширеною у правовідносинах як приватного, так і публічного права. І саме завдяки рецепції Римського права інститут поруки знайшов своє відображення сьогодні у чинному законодавстві України – насамперед Цивільному кодексі України [33].

Ще з часів Римського права до поручителя висувалась вимога платоспроможності. З огляду на сучасне українське законодавство, ці положення (крім платоспроможності) знайшли своє місце у положеннях Цивільного кодексу України, та й інших актах законодавства нашої держави. Що ж стосується платоспроможності поручителя, то ця вимога знайшла своє відтворення у такому специфічному окремому виді поруки як майнова порука, зокрема, що має окремі спільні риси зі ще одним видом забезпечення – закладом [39, ст.44]. Саме за цими видами договорів (майнова порука, заклад) кредитору заздалегідь відоме індивідуально визначене майно, що виступить в якості забезпечення, його основні риси, характеристики тощо.

Однак в епоху Республіки, коли давньоримська чесність досягла свого апогею, коли однієї лише словесної поруки громадянина було достатньо для забезпечення зобов'язальних відносин, порука була у вжитку; і справді, вона найбільше відповідала римському суспільству, яке складалося з громад та родів, з'єднаних між собою узами спорідненості, дружби і взаємної довіри. Римському громадянину в той час неважко було надати поруку за одного зі своїх друзів, забезпечивши таку обіцянку своєю особистістю і майном. І лише з падінням Республіки суспільство з недовірою почало ставитися до всякої чесноти, внаслідок чого зникла і особиста довіра. Політичне життя великого Риму слабшає, і егоїзм проникає в усі верстви суспільства. Внаслідок цього інститут поруки, що ґрунтувався на взаємній довірі, позбавляється сили; одна особистість поручителя вважається недостатньою для забезпечення прав

кредитора, йому бажано мати для цього річ. Тому, ймовірно, Помпоній і каже: *plus cautionis est in re, quam in persona* (товар краще, ніж порука боржника). Замість поруки стали частіше вдаватися до застави, як більш зручного і надійного способу зміцнення зобов'язання [11].

Порука стала майже неминучим супутником позики, з часу отримання форми стипуляції. Порука сама прийняла цю форму і отримала від цього юридичний характер, тоді як раніше значною мірою не була позбавлена характеру побутових відносин. Порука за стипуляцією встановлювалась одночасно зі стипуляцією з кожним з поручителів (*sponsores*). У випадку неспроможності боржника кредитор був вільним у пред'явленні позову або до боржника, або до поручителя – *sponsor'a*, на свій власний вибір. Кожний зі *sponsores*, коли їх було декілька, зобов'язувався сплатити кредитору, на його вимогу, всю суму боргу, тож *sponsor* займав у зобов'язанні становище, рівне становищу самого боржника, він був відповідальною особою, як і останній [6, 202].

Муромцев С., порівнюючи важливість усної стипуляції з письмовою розпискою, вказував, що стипуляційна обіцянка в період Давнього Риму слугувала тим, чим служить розписка, яку позичальник дає своєму кредиторові, з тією ж метою: щоб вона наділила позику юридичною формою [6, 200].

Гай згадує (3. 115), що у його часи поруч існували три види поруки: *sponsio* (урочиста обіцянка, вид вербального контракту, є давньою формою римської поруки, була доступна тільки римським громадянам), *fidepromissio* (пізніша форма, доступна для peregrinів) і *fidejussio* (останній вид поруки, який був доступний і peregrinам (*peregrini*)). Усі три належали до так званої *verborum obligationes* – вербальних зобов'язань, припускаючи стипуляцію. Але саме завдяки цій подібності Римлянам часів Гая не важко було знати, чи є в кожному окремому випадку *sponsio*, *fidepromissio* чи *fidejussio*, стипуляційна формула для кожного з цих видів повинна була бути і була різною [19, 475; 28, 198,

170; 18, 197-198; 31, 373; 4, 121-122, 252; 27, 467; 23, 445; 21, 199; 26, 221; 14, 299-300; 24, 392-393; 15, 135].

Капустін М. зазначає, що поруки за *sponsio*, *fidepromissio* вважались виключно приватними і тому не переходили на спадкоємців, тоді як *fideiussio* передавала спадкоємцям зобов'язання поручителя [12, 232; 6, 201-202; 23, 445; 18, 197-198; 31, 373].

Отже до видів поруки, а скоріше до правових наслідків за порукою, слід віднести строк дії поруки. Так, існувала порука з обмеженим строком дії – порука без правонаступництва і порука, яка передбачала правонаступника – спадкоємця(ів).

Adstipulatio. *Adstipulator* був тим, кому на рівні зі стипулятором давалася обіцянка. *Adstipulatio* – це спосіб приєднання нових осіб до кредитора. Спочатку, коли в Римському праві не визнавалося представництво в договорах, *adstipulatio* слугувало формою зобов'язання за іншого, потім воно додавалось до випадку виконання зобов'язання після смерті стипулятора (*stipulation post mortem*). Між головним і додатковим стипуляторами існували відносини кореальні: їм надавалося один проти іншого *action mandati* у випадку отримання боргу одним із них, або у випадку, якщо з вини одного з них стипуляція втрачала силу [12, 231; 6, 201-202; 27, 206-207; 13, 104].

Adpromissio. *Adpromissio* – додаткова стипуляція на стороні боржника, це спосіб приєднання нових осіб до боржника, коли на стороні дебітора могло стояти декілька осіб, які поручались спільно за виконання зобов'язання. Це рід поруки, мета якої полягає у забезпеченні боргу таким шляхом, коли будь-хто бере на себе перед кредитором чуже зобов'язання в якості додаткового (акцесорного) боржника, поряд із головним боржником. Така порука виражалася у трьох видах: *sponsio*, *fidepromissio* та *fideiussio*. Спершу поручитель висловлювався у формі *sponsio* (обіцянки), суть якої зводилася до того, що на запитання кредитора “Те ж саме *spondesne?* (Обіцяєш те ж саме?)” боржник, що приєднався, відповідав “*Spondeo* (обіцяю)”.

Претор виробив іншу процедуру, що слугувала тій же меті й іменувалася *fidejussio* (розпорядження або заява, що спирається на довіру). Вона також ґрунтувалася на поставленому усно запитанні і позитивній відповіді на нього, але могла бути застосована до будь-яких договорів навіть після того, як відбулося їхнє укладення. Кожний *adpromissor* обіцяє те саме (*idem*), що обіцяв головний боржник, отже і предмет боргу його тотожний з предметом боргу головного боржника [13, 104; 12, 232; 6, 201-202; 21, 199].

Римське право часів Імператора Юстиніана знало три види поруки: *fidejussio*, *constitutum debiti alieni* (неформальна обіцянка відповідальності за чужий борг) та *mandatum qualificatum* (доручення будь-кому дати у позику третій особі). Уповноважений, *mandatarius*, має проти третьої особи звичайний борговий позов, *condictio certi ex mutuo*, якщо ж він не задовольнявся ним, то отримував право позову проти особи, що надала такі повноваження, *mandator*, на усю суму або на несплачену її частину. Римське право виробило особливу договірну форму для усіх видів порук, підпорядкувало кожну з цих форм дії особливих правил. Першому виду поруки відповідає *fideiussio*, другому – *constitutum*, третьому – *mandatum*. Мета усіх трьох видів одна й та ж: забезпечити кредитору виконання його вимог. Але між ними існують вельми значні відмінності щодо способу досягнення цієї мети [28, 118; 29, 288; 16, 558].

Fidejussio. В Юстиніановому праві звичайна форма поруки, так звана *fidejussio*, є порукою у формі стипуляції і може бути встановлена при зобов'язаннях усякого роду. Вона може бути встановлена як одночасно з головним зобов'язанням, так і до чи після нього [29, 288-289; 26, 221].

А коли було кілька *Fideiussio*, то передбачалося, що відповідальність розподілялася між усіма поручителями, допускалося підкріплення кожного обов'язку, будь-яким способом і будь-ким (наприклад, перегрином, рабом), така порука діяла безстроково, переносючи відповідальність на спадкоємців *fideiussor'a*, і накладала на

кожного з поручителів (коли їх було кілька) відповідальність за усім боргом [6, 337-338; 31, 374].

Constitutum debiti alieni. Pactum з метою поруки називається *constitutum debiti alieni* (забезпечення чужого боргу своєю заставою [20, 1391] (належить до загального інституту поруки лише в обширному і похідному сенсі, з неї розвинулись форми поруки [28, 204]). *Constitutum debiti* є обіцянкою сплатити належне в певний час. Якщо обіцянка дається іншою особою, а не боржником (*const. debiti alieni*), то в ній полягає забезпечення кредитора і, тобто теж є практично порукою; але оскільки *constitutum* фактично не є порукою, а обіцянкою платежу, то *constitutum debiti alieni* є більш незалежним від головного боргу, ніж *adpromissio*. Хоча *constitutum* також припускає, принаймні, *naturaliter* дійсний головний обов'язок, але на обов'язок конституента не впливає збільшення головного боргу внаслідок тога або *culpa*, а також і припинення головного боргу за давністю; далі конституент може прийняти інші і навіть більш важкі обов'язки щодо місця і часу; він може зобов'язатися до іншого рівноцінного предмету, якщо він зобов'язується до більшого, то *constitutum* не визнається нікчемним, а тільки зводиться до розміру головного боргу. Конститут слугував засобом заспокоєння на якийсь час кредитора, що наполягав на платежі. Конститут спочатку допускався лише по відношенню до грошових боргів, за необхідністю припускав визначення часу і місця платежу, так як невизначена обіцянка ледь була б достатньою для заспокоєння кредитора. Тому в пізніші часи конститут з визначенням іншого місця платежу завжди вважався дійсним на відміну від *fidejussio*. Далі конститут передбачав уже існуючий борг і спочатку навіть уже прострочений борг [28, 205-210; 2, 661-663].

Mandatum. Консенсуальний контракт з метою поруки є *mandatum* (це загальний юридичний інститут, видом якого є *mandatum qualificatum*, причому його відмінна риса полягає у відсутності власного інтересу мандата у виконанні мандату,

отже й у відсутності головного наслідку мандату, *actionis directae*. За свідченням Юстиніана, юрист Сабін, визнав дійсність доручення, даного третій особі у позику за % і з наданням мандатарію права отримувати % [28, 211-212], що і отримало назву кредитного доручення, *mandatum qualificatum* (або *rescuniae credendae* [28, 211]). Будь-хто (переважно нові юристи називають його мандатором, тим часом як джерела застосовують цю назву до всякого, хто дає доручення) дає іншому доручення надати третій особі кредит або не позбавляти його кредиту (“дай в позику X. на мій ризик”, “дай відстрочку X. на мій ризик”); *mandator* цим бере на себе ризик кредиту, отже стає поручителем третьої особи і відповідає перед кредитуючим за *a. mandati contraria*. У римлян кредитне доручення особливо часто вживалося між відсутніми, так як тут неможлива порука шляхом *stipulatio*. Природа доручення наділяє цю форму поруки особливим характером: поручитель дає привід до угоди, за яку він поручається [2, 661-663].

Интерцесія. Забезпечення зобов'язань здійснюється різноманітними способами. Єфімов В.В. відмічає дві категорії цих способів за суб'єктивним складом: в одній залишаються ті самі суб'єкти, в іншій виступають нові, вступ нового суб'єкта, який перебирає на себе зобов'язання боржника, називається технічно *intercessio* [9, с. 200].

Прийняття на себе чужого боргу (*intercessio*, також *interventio*) є договором між кредитором і третьою особою, в якому остання бере на себе борг іншої. Отже всяка *intercessio* містить три істотних ознаки: 1) хтось повинен прийняти на себе борг, 2) і при тому борг чужий, 3) за допомогою договору з кредитором [28, 52; 2, 650; 18, 216].

Intercessio здійснюється найрізноманітнішими способами: *поряд з участю самого боржника (intercessio cumulative)* – вступ у зобов'язання поряд із тим, кого борг зачіпає матеріально, що встановлює спільну відповідальність третьої особи з головним боржником. [9, 203; 18, 216; 21, 201], *замість нього* – з тим, що *intercessor* звільнить його від зобов'язання, *intercessio*

privativa – третя особа вступає на місце учасника зобов'язання, допускається безпосередньо при самому виникненні зобов'язання, крім того, можна вступити на місце вже раніше зобов'язаного боржника шляхом *expromissio* або прийняттям на себе боргу [18, 216; 21, 201], або ж боржник із самого початку виступить в якості єдиного боржника (*intercessio tacita*) [3, 155; 2, 650-652; 20, 1390; 9, 203].

Інші договірні види поруки. У Цицерона, на одній з воскових таблиць, є згадка про стипуляцію з порукою, яка слугувала гарантією на випадок недійсності манципації (*mancipatio*), формальне, абстрактне і похідне придбання квіритського права власності або аналогічної влади над певними особами або речами. Спочатку *mancipatio* була продажем за готівку (за мідь), яка в історичний період перетворилась у фіктивний продаж (*imaginaría venditio*): у присутності 5 свідків (очевидно, їх очолював *antestatus*), а також особливої особи – ваготримача [*libripens*]; набувач брав предмет, що передавався, вимовляв урочисту формулу («Я стверджую, що цей предмет мій по квіритському праву, він куплений за цю мідь, зважену на цих терезах»), ударяв шматком необробленої міді (*raudusculum*) по терезах і передавав мідь відчужувачу, який приймав її (*gestuni per aes et libram*) [3, 211; 6, 277].

Гарантійні обов'язки при купівлі-продажу. У випадку, якщо придбана річ виявлялася неналежної якості, покупець укладав з продавцем гарантуючу стипуляцію. Стипуляція (поєднана з порукою) служила часто як особливий засіб гарантії виконання купівлі-продажу з боку покупця: після здійснення купівлі-продажу покупець підтверджував урочисто свій обов'язок і пред'являв поручителів [6, 279, 276].

Публічна порука. Особливий вид *adpromissio* представляло *praedis obligation*: поручитель (*praes*) в забезпечення чужого боргу державі або громаді вказував на відоме своє майно (*praediatura*), яке у випадку несплати боржником підлягало продажу, для чого не було потрібне звернення до суду та отримання відповідного

рішення чи вироку [12, 233; 6, 201-202].

Корпоративні питання. Окремі громадяни не несуть відповідальності за зобов'язаннями корпорації, як красномовно говорить Ульпіан (L. Sicut. § ID quod cuiusque univers. nomine), особливо коли корпорація має майно; в іншому відповідальні не окремі громадяни, але члени корпорації як відповідна частина цілого [7, 599-600].

Посаг. Угода про надання посагу (*raatum dotis*) – неформальна угода, внаслідок якої батько нареченої брав на себе зобов'язання передати майбутньому чоловікові своєї доньки певне майно як посаг для полегшення сімейного життя. Згідно з цим пактом, чоловік отримував спеціальний кондикційний позов, за допомогою якого міг вимагати від батька своєї дружини обіцяного посагу. Правовий режим посагу визначався нормами приватного права [19, 414].

Правонаступництво. В силу чисто природного права ніхто не несе зобов'язань за угодами іншого, крім правонаступника всього майна, оскільки разом із власністю на майно встановлено одночасний перехід майна з покладеним на нього обтяженням. Імператор Зенон стверджує, що природній справедливості суперечить, щоб інші несли збитки за чужі борги (L. unica. C. ut nullus ex vicinis). Звідси в Римському праві розділи, якими передбачено, що дружина не відповідає за чоловіка, чоловік – за дружину, син – за батька, батько – за сина (C. ne uxor pro mar. Et ne fil. Pro patre) [7, 599].

Процесуальна порука. Порука (*vadimonium*) в її давнішньому вигляді, являє собою установу, споріднену з установами пособників і віндекса. Поручитель (*vas*) перебирає на себе перед зацікавленою особою (наприклад, кредитором, позивачем) відповідальність за третю особу (наприклад, за боржника, відповідача) у тому, що він виконає справно будь-який свій обов'язок. *Vades* зустрічається в цивільному судочинстві, відповідальні перед позивачем у тому, що відповідач з'явиться своєчасно до суду [6, 73-74].

Vadimonium (встановлювався за ініціативою боржника, породив самостійне

зобов'язання поручителя) і порука *praes* (гаранта) – це древні вербальні контракти, функція яких полягала у забезпеченні процесуальних гарантій. Як і стипуляція, вони здійснювалися шляхом запитання і відповідної відповіді: “*Vas esl sum*” (“Ти гарант? – Гарант”). Перший з них служив гарантією явки відповідача в суд (*vadimoniu in iudicio sisti*), а другий – гарантією повернення оспорюваної речі (і її плодів) тим з позовників, кому вона була дана у тимчасове володіння (*praedes litis et vindiciarum*) [26, с. 248; 6, 74-75].

Vindex [захисник], поручитель, заступався за боржника при 1. *in ius vocatio* і ручався за те, що в призначений день той з'явиться на суд, інакше проти *vindex* давалася *actio in factum* про відшкодування шкоди; 2. при *manus iniectio*: *vindex* знімав руку кредитора з плеча боржника (*depellere manum*) і виплачував борг або вступав у суперечку з кредитором; у разі програшу платив подвійну суму. *Vindex* (якщо тільки він не ручався за неможливо або за близького родича) повинен був бути досить заможним. У більш пізньому праві *vindex* відпав, а при Юстиніані його місце зайняв *fideiussor iudicio sistendi causa* [3, 327; 31, 87-88].

Нехай поручником у судочинстві за того, що живе своїм господарством, буде тільки той, хто має господарство. *Vindex – Assiduo vindex assiduus esto, proletario iam civi quis volet vindex esto* (За багатого нехай поручиться багатий, за бідного – будь-хто) (Таблиця I п.4 Закону XII таблиць) [17; 5, 139; 3, 396; 8, 215].

Для початку процесу була обов'язково присутність позивача і відповідача. Оскільки органів виконавчої влади не існувало, доставкою до суду відповідача займався сам позивач. Для цього йому давалося право вимагати від відповідача явки в суд (*in ius vocatio*) в будь-якому місці, де він його зустріне (тільки в його приватний будинок позивач не міг вторгтися). Захоплений формульним зверненням позивача відповідач повинен був негайно підкоритися. Якщо він відмовлявся, позивач повинен був опротестувати відмову перед свідками і отримував право затри-

мати відповідача силою. У разі опору або спроби до втечі відповідач підлягав ритуалу “накладення руки” (*manus iniectio*), в результаті якого він опинявся у владі позивача [1].

У випадку відсутності поручителя наслідки для неплатоспроможного боржника були жорстокі і незворотні. Магістрат присуджував його (*addictus*) кредиторю. Той міг відвести його додому (у свою приватну в'язницю) і тримати на ланцюгу 30 діб. Потім після спливу певного часу допускалася смерть, навіть розчленування, щоб кожен з кредиторів отримав певну частину тіла. Однак смерть могла бути замінена продажем “за Тибр” (*trans Tiberim*), тобто на іншу територію, завдяки чому боржник уникав смерті, але ставав рабом. [31, 88-89]

Давня і разом з тим важлива форма поруки є порука процесуальна, в особливості кримінально-процесуальна. Спочатку, завдяки погляду на злочин як на порушення не громадського порядку, а інтересів приватної особи, а цим і того роду, до якого належить потерпіла особа, яка злочинця у суд не потребувала особливого забезпечення, вона була справою приватних осіб, в яку суд не втручався. Виклик до суду надходив не від імені самого суду, а потерпілої особи, надання ж поручителів вимагалось лише у виключних випадках, або коли не було солідарної, майнової відповідальності роду за злочин його члена, або коли завзята відмова з'явиться до суду збуджувала побоювання, що відповідач, усвідомлюючи свою винуватість, бажає ухилитись від суду [28, 216-217; 7, 516].

Для захисту правових відносин іноземця встановлювався *recuperatio*. Це був особливий вид судочинства, відмінний від того, за яким судились самі римляни, так, перед свідками позивач пред'являв свої вимоги до відповідача і в урочистих словах призначав день явки обох сторін до магістрату (*conductus dies*). Відповідач, який знехтував цим запрошенням, примушувався претором виставити поручителів (*vadimonium*) в своє справне з'явлення і дати в цьому ж забезпечення позивачу (*satisdatio*) [6, 175].

Висновки

Проведений аналіз та дослідження дає всі підстави для висновку, що інститут поруки використовувався майже у всіх галузях та мав застосування як у приватному, так і публічному праві.

З джерел Римського права відомо, що норми права, наприклад, за формою ділились на писані та неписані, за ставленням до правовідносин – на примусове (абсолютне) право та додаткове, поступливе право, а за їх характером – на нормальне (загальне) право і на виключне право [2, с. 74-76]. Тобто, ще з часів Римського права був відомий поділ норм права на ті, що допускали відступлення від загальних правил, і ті, що такого не допускали.

З урахуванням положень ст. 1, ст. 3, ст. 6 Цивільного кодексу України порука може мати різні варіанти правозастосування, завдяки рецепції Римського права чинний Цивільний кодекс України гарантує свободу та справедливість у правовідносинах.

Безумовно, ще відомий з часів Римського права інститут поруки, завдяки його рецепції, знайшов закріплення в різних галузях права. Інститут поруки можна знайти у нормах законодавства багатьох держав у тому числі й України.

Так, інститут поруки ми можемо знайти, як в Цивільному кодексі України (ст. 553; ст.96 п.4; ст. 119 п.1; ст. 131; ст. 133 п. 1; ст. 138; ст. 140 п.2; ст. 151

п.2; ст. 163 п. 2; ст. 1043 п. 2 та п. 3; ст. 1123; ст. 1138) [33], так і в Законах України: “Про господарські товариства” (ст. 50 ч. 4; ст. 65; ст. 66 ч. 1; ст. 75; ст. 82) [34], “Про страхування” (ст. 7) [35], “Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності наземних транспортних засобів” (ст. 41 п. 41.1 пп. г’) [36], “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” (ст. 26) [37].

Що ж стосується процесуальних законів, інститут поруки знайшов своє втілення у Кримінальному процесуальному кодексі України [38] – це зокрема норми пп. 2 п. 1 ст. 176 і ст. 180 (про особисту поруку – як письмове зобов’язання про виконання обов’язків, а у випадку порушення – накладення грошового стягнення), та ст. 289 (передача особи на поруки трудовому колективу та випадки відмови від поруки).

Також дане дослідження дає можливість приєднатись до дослідників цього інституту та до висновку, що порука є забезпеченням виконання зобов’язання. Порука є зобов’язанням між кредитором чи кредиторами та третіми особами. Порука і зобов’язання за нею могли виникнути як за договором, так і за законом. Порука мала місце і під час укладення договорів, і згодом у правовідносинах позики, за договорами купівлі-продажу товарів, у публічних зобов’язаннях, у правовідносинах корпорації, як процесуальна порука під час судочинства.

Література

1. А.В. Коптев. Римское право в архаичную эпоху. – 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1302811460>
2. Барон Ю. Система римского гражданского права: В 6 кн. / Предисловие кандидата юридических наук В.В. Байбака. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 1102 с.
3. Бартошек М. Римское право: (Понятия, термины, определения): Пер. с чешск. – М.: Юрид. лит., 1989. – 448 с.
4. Боголепов Н.П. Учебник истории римского права (под редакцией и с предисловием Томсинова В.А.). – «Зерцало», 2004 г. – 336 с.
5. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп.: Нав. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – 730 с.
6. Гражданское права Древняго Рима, лекції Сергея Муромцева, профессора Московского Университета. – Москва, Типографія А.И.Муромцева и К°, Леонтевській пер., № 5. – 1883. – 697 с.
7. Гроций Г. О праве войны и мира: Под общей редакцией профессора С. Б. Крылова, перевод Саккетти А.Л. // Репринт с изд. 1956 г. – М.: Ладомир, 1994. – 868 с.
8. Дигесты Юстиниана / Перевод с латинского; отв. ред. Л.Л. Кофанов. – М.: «Статут», 2002. – 584 с.

9. Догма Римського права. Лекції професора В.В. Ефимова. Особенная часть. – С.-Петербург. Типографія В.С. Балашева и К^о, Екатерининскій кан., д. № 80. – 1894. – 379 с.
10. Договір як універсальна правова конструкція: монографія / А. П. Гетьман, В. І. Борисова, О. П. Євсєєв та ін.; за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. – Х.: Право, 2012. – 432 с. – (Серія «Харківська правова школа»).
11. Залогъ по Римскому праву. Разсуждение Федора Дыдынского, написанное для получения степени доктора римского права. Варшава, в типографии С. Оргельбранда. 1872. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ex-jure.ru/law/news.php?newsid=42>
12. Институції Римского Права. Издаль Михайль Капустинъ. – Москва. Типографія М.Н. Лавров и Ко., Леонтьевскій пер., соб. домъ. – 1880. – 392 с.
13. Иоффе О.С., Мусин В.А. Основы римского гражданского права. – Ленинград: Из-во Ленинградского ун-та. – 1975. – 156 с.
14. История Римского права пособие къ лекціямъ, професора Московского университета В.М. Хвостова. / Третье издание (исправленное и дополненное). – Типографія Т-ва И.Д. Сытина, Пятницкая улица, свой домъ. – Москва, 1907. – 478 с.
15. Основы римского частного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. – Х.: Право, 2008. – 224 с.
16. Объ обязательствахъ по Римскому праву. Сочинение Б. Виндшейда. / Переводъ съ немецкаго подъ редакцію и съ примечаніями редактора-издателя «Судебнаго Вестника» А.Б. Думашевскаго. – С.-Петербург. Типографія А. Думашевскаго, Невскій проспектъ, № 8. – 1875. – 593 с.
17. Памятники римского права: Законы 12 таблиц. Институції Гая. Дигесты Юстиниана. – М.:Зерцало,1997. – 608 с.
18. Пандекты. Г. Дернбурга. / Томъ второй. Выпуск третій русскаго перевода. Обязательственное право. – Третье русское издание. – Москва, 1911. – 396 с.
19. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: підруч. / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 528 с.
20. Победоносцев К.П. Курс гражданского права. / 3 тома – С.-Петербург, Синодальная типографія, 1896 г. – 1727 с.
21. Профессоръ К.Ф. Чиларжъ. Учебникъ Институцій Римского Права. / Переводъ разрешенный авторомъ. / Подъ редакціей Професора В.А. Юшкевича. / Издание второе (переработанное и согласованное с последним 7-ымъ и 8-ымъ немецкимъ изданіемъ). – Москва. Печатня А.И. Снегиревой. Остожинка, Савиловскій пер., соб. д., 1906. – 500 с.
22. Римское право. Схемы: учебно-наглядное пособие / И. А. Шкаредёнок; Вост.-Сиб. ин-т МВД РФ. – Иркутск: Иркут. гос. ун-т, 2006. – 150 с.
23. Римское частное право. / Под ред. проф. И.Б. Новицкого и проф. И.С. Перетерского. – Москва. Юриспруденція, 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliotekar.ru/rimskoe-pravo-2-2/154.htm>
24. Римское частное право [Текст]: Учебник / Под ред. Проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2012. – 560 с.
25. Роль Римского права въ правовой истории человечества и въ современной юриспруденціи. / І.Покровскій. Прив. Доц. Императорскаго Юрьевскаго Университета. – Оттискъ изъ «Ученыхъ Записокъ Имп. Юрьевскаго Университета». – 1894, № 3. – 30 с.
26. Санфилиппо Чезаре. Курс римского частного права: Учебник / Под ред. Д.В. Дождева. – М.: Издательство БЕК, 2002. – 400 с.
27. Учебникъ истории римского права. Пособие къ лекціямъ. / Н. Боголепова. – Москва. Университетская типографія, Страстной бульваръ, 1895. – 633 с.
28. Учение о поручительстве по римскому праву и новейшимъ законодательствамъ. / Сочинение Бар. А. Нолькена. / Томъ первый. – Санктпетербургъ. Типографія императорской академии наукъ (Вас. Остр., 9 лин., № 12.), 1884. – 371 с.
29. Учение о раздельныхъ обязательствахъ по Римскому праву и новейшимъ законодательствамъ. / Сочинение К. Бернштейна. Д-ра права Берлинскаго университета. – Санктпетербургъ. Типографія товарищества «Общественная польза», по Мойке, д. 5, 1871. – 328 с.
30. Ученыя записки Императорскаго Московскаго Университета 1833. / Октябрь. № IV. І. Науки. А. Римское Право. // Вступительная Лекція Заслуженаго Професора Л. Цветаева. – 1833. – 16 с.
31. Франчози Дж. Институционный курс римского права / Перевод с итальянскаго; Отв. ред. Л.Л. Кофанов. – М.: Статут, 2004. – 428 с. – Режим доступу: http://vk.com/doc-65732315_366098209

32. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: [підручник] / [С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.]; за заг. ред. С. С. Бичкової. – 3-є вид., змін. та допов. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.

33. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Голос України від 12.03.2003 р. – № 45; Офіційний вісник України від 28.03.2003 р. – 2003 р., № 11, стор. 7, стаття 461, код акту 24654/2003; Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 р. – 2003 р., № 40, стаття 356. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1452600673717921>

34. Закон України «Про господарські товариства». Голос України від 11.10.1991 р.; Відомості Верховної Ради України від 03.12.1991 р. – 1991 р., № 49, стаття 682. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/print1452757640000379>

35. Закон України «Про страхування». Голос України від 11.04.1996; Урядовий кур'єр від 18.04.1996 р.; Відомості Верховної Ради України від 30.04.1996 р. – 1996 р., № 18, стаття 78. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/print1452757640000379>

36. Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Офіційний вісник України від 13.08.2004 р. – 2004 р., № 30, том 1, стор. 182, стаття 2000, код акту 29605/2004; Президентський вісник від 03.09.2004 р. – № 28; Голос України від 07.09.2004 р. – № 165. Урядовий кур'єр від 15.09.2004 р. – № 173; Відомості Верховної Ради України від 07.01.2005 р. – 2005 р., № 1, стор. 3, стаття 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1961-15/print1452757640000379>

37. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Голос України від 21.03.2012 р. – № 51; Офіційний вісник України від 30.03.2012 р. – 2012 р., № 22, стор. 31, стаття 824, код акту 60863/2012; Урядовий кур'єр від 04.04.2012 р. – № 61; Відомості Верховної Ради України від 14.12.2012 р. – 2012 р., № 50, стор. 2178, стаття 564. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/print1452600673717921>

38. Кримінальний процесуальний кодекс України. Голос України від 19.05.2012 р. – / № 90-91 /; Офіційний вісник України від 25.05.2012 р. – 2012 р., № 37, стор. 11, стаття 1370, код акту 61601/2012; Урядовий кур'єр від 06.06.2012 р. – № 99; Відомості Верховної Ради України від 08.03.2013 р. – 2013 р., / № 9-10 /, стор. 474, стаття 88. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1444486515721867>

39. Закон України «Про заставу». Голос України від 11.11.1992 р.; Відомості Верховної Ради України від 24.12.1992 р. – 1992 р., № 47, стаття 642. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2654-12/print1444486515721867>